
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

УДК 343.2

В. Ф. Пузирний, д. ю. н., професор

ДЕРЖАВНА ТАЄМНИЦЯ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Анотація. Стаття присвячена проблемам розуміння державної таємниці як правової категорії. Проаналізовано доктринальні та офіційні визначення поняття державної таємниці. Визначено ознаки та особливості державної таємниці як особливого виду інформації. Запропоновано авторське визначення державної таємниці як інформації, яка в установленому порядку віднесена до державної таємниці та захищається державою відповідно до нормативно-правових актів.

Ключові слова: державна таємниця; ознаки; секретна інформація; безпека держави; правова охорона.

В. Ф. Пузырный, д. ю. н., профессор

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ТАЙНА: ПОНЯТИЕ И СУЩНОСТЬ

Аннотация. Статья посвящена проблемам понимания государственной тайны как правовой категории. Проанализированы доктринальные и официальные определения понятия государственной тайны. Определены признаки и особенности государственной тайны как особого вида информации. Предложено авторское определение государственной тайны как информации, которая в установленном порядке отнесена к государственной тайне и защищается государством в соответствии с нормативно-правовыми актами.

Ключевые слова: государственная тайна; признаки; секретная информация; безопасность государства; правовая охрана.

V. F. Puzyrnyi, Doctor of Legal Sciences,
Professor**CLASSIFIED INFORMATION: CONCEPT AND ESSENCE**

Abstract. The article is devoted to the problems of understanding of classified information as a legal category. Doctrinal and official definitions of the concept of classified information are analyzed. The signs and features of a classified information as a special type of information are determined. The author's definition of the classified information as one, which in the established order referred to the classified information and is protected by the state according to regulatory legal acts is offered.

Keywords: classified information; features; secret information; state security; legal protection.

Актуальність теми дослідження. Державна таємниця – це найважливіші для країни відомості в різних сферах її життєдіяльності. Витік такої важливої інформації ставить під загрозу як окремі сфери державних інтересів, так і національну безпеку держави загалом. Тому охорона державної таємниці завжди була й надалі залишається складовою частиною загальної системи забезпечення національної безпеки нашої держави. Державна таємниця існує в усіх країнах світу і є невід'ємною складовою частиною суверенітету й системи управління держави. Вона традиційно розглядається як інструмент забезпечення безпеки держави. Відомості, що становлять державну таємницю, захищаються від несанкціонованого поширення з метою запобігання нанесенню шкоди національній безпеці. Це насамперед питання безпеки держави.

Додатковим обґрунтуванням актуальності дослідження державної таємниці як правової категорії є необхідність збереження режиму секретності цього виду інформації з позиції забезпечення інтересів національної безпеки України.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Постановка проблеми. Сучасне законодавство України щодо регламентації суспільних відносин у сфері державної таємниці містить низку нерегульованих аспектів, які потребують осмислення в контексті розуміння самого поняття «державна таємниця», оскільки державна таємниця є досить важливим поняттям як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Треба зазначити, що питання визначення поняття «державна таємниця» були предметом дослідження таких авторів, як К. В. Антонов, Х. М. Ахметшин, І. І. Башта, Н. Д. Дурманов, А. М. Лисеюк, В. І. Олійник, К. С. Свіріна, А. М. Супруненко, І. І. Трембач, О. О. Шабліста, В. М. Шлапаченко та ін. Проте в сучасних умовах розбудови демократичної і правової української держави потрібні нові дослідження державної таємниці як особливого виду інформації.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У процесі розвитку суспільних відносин у сфері державної таємниці, ми констатуємо той факт, що до теперішнього часу не вироблено єдиного підходу до визначення державної таємниці та її змісту.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження поняття державної таємниці як об'єкта правової охорони з урахуванням здобутків вітчизняних науковців у галузі правознавства. Лише за таких умов можна сподіватися на те, що виявлятиметься сутність державної таємниці як виду таємної інформації, який потребує особливого захисту засобами правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. З етапом становлення сильної держави з'являється необхідність у захисті інформації, від якої залежить безпека держави. Втрата цієї категорії інформації заподіює значну шкоду інтересам держави. Збереження державної таємниці – одна з гарантій незалежності держави, її недоторканості та безпеки. Конституція України у ч. 1 ст. 17 проголосила, що захист суверенітету й територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Таким чином, головним завданням держави в цій сфері є охорона відомостей, що становлять державну таємницю.

В юридичній науковій літературі трапляються різні визначення державної таємниці. Так, М. Д. Дурманов розглядає державну таємницю як важливі для радянської держави відомості, які на користь країни мають бути відомими тільки окремому колу осіб [1, с. 3]. Це поняття, на думку О. О. Шаблістої, сформульоване дуже широко, не конкретизоване, у ньому не розкривається, які саме відомості складають державну таємницю [2, с. 218].

До поняття державної таємниці Х. М. Ахметшин включає дані військового й економічного характеру, відомості про відкриття, винаходи і пристрої або іншого роду відомості, які за своїм змістом можуть бути використані на шкоду інтересам зовнішньої безпеки й обороноздатності держави й зазначаються у спеціальному переліку [3, с. 16].

На думку І. І. Трембач, державна таємниця постає як вид таємної (секретної) інформації, інформації з обмеженим доступом у певних (визначених) сферах відносин, посягання на яку може спричинити шкоду національній безпеці держави [4, с. 230].

Державна таємниця – правовий інститут держави, що дозволяє їй проводити незалежну політику, обстоювати власні інтереси, мати можливість впливати на поведінку інших держав та перебіг міжнародних подій у бажаному для себе напрямі [5, с. 356].

М. М. Іванов вважає, що державну таємницю складають передбачені в спеціальних переліках конкретні відомості різного характеру, що особливо охороняються і мають важливе значення для оборонних та інших державних інтересів і перехід яких у розпорядження іноземної держави може заподіяти шкоду цим інтересам [6, с. 101].

Інші автори визначають державну таємницю як інформацію, певні відомості, несанкціонований доступ до яких може заподіяти шкоду інтересам [7, с. 14].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» [8] державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

завдати шкоди національній безпеці України та які визнані в порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

В. М. Шлапаченко вказує на некоректність формулювання у визначенні поняття державної таємниці слів «може завдати». Зокрема, учений зазначає, що розглядаючи певну ймовірність такої можливості: логічно припустити й інший розвиток подій – «може не завдати». Тому пропонує замінити слова «може завдати» на слова «завдає або створює загрозу завдання шкоди» [9, с. 43]. З такою позицією варто погодитися, адже здійснення посягання на відомості, що становлять державну таємницю, уже передбачає завдання шкоди інтересам держави.

Поняття державної таємниці, що міститься в Законі України «Про державну таємницю», дає можливість виокремити такі ознаки, що характеризують її сутність:

- 1) дуже важлива інформація;
- 2) її розголошення може завдати шкоди державним інтересам;
- 3) перелік інформації, що може бути віднесеним до державної таємниці, закріплюється законом;

- 4) вона охороняється засобами адміністративної і кримінальної відповідальності;

- 5) для її охорони створений спеціальний режим – режим таємності [10, с. 12].

О. Шамсутдінов у визначенні державної таємниці виділяє такі ознаки:

- 1) обмеженість доступу до державної таємниці як виду таємної інформації, тобто відомості, що становлять таку таємницю, підлягають засекречуванню (обмеженню їх поширення і доступу до їх матеріальних носіїв);

- 2) значущість, важливість такого роду відомостей у певний проміжок часу для інтересів держави, тобто в разі розголошення державної таємниці національній безпеці України може бути завдана суттєва шкода (матеріальний критерій);

- 3) чітке визначення сфер, у яких може існувати державна таємниця, а саме: оборона, економіка, наука і техніка, зовнішні відносини, державна безпека й охорона правопорядку;

- 4) передбачуваність відомостей, що становлять державну таємницю, Законом, тобто встановлення переліку таких відомостей у спеціальному правовому акті – Зводі, на підставі та в межах якого створюються розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю (формальний критерій);

- 5) охорона такої секретної інформації державою, тобто встановлення на підставі чинного законодавства єдиного порядку забезпечення охорони зазначеної інформації державно-правовими засобами [11, с. 22-23].

В. І. Олійник формулює такі ознаки державної таємниці (як кримінально-правового явища):

- 1) цей вид таємниці містить відомості (інформацію) у певних сферах життя держави, що закріплені нормативно (у нормах Закону України «Про державну таємницю» виділяються відомості у сфері оборони; у сфері економіки, науки й техніки; у сфері зовнішніх відносин; у сфері державної безпеки та охорони правопорядку; Закону України «Про доступ до публічної інформації», у Зводі відомостей містяться дані, що становлять державну таємницю тощо);

- 2) це відомості мають відповідний гриф секретності. суворо регламентований порядок засекречування і розсекречування, процедури допуску до роботи з ними, закріплені на законодавчому рівні;

- 3) відомості можуть бути відомі або довірені тільки особам, які мають до них допуск, на яких поширюється обов'язок зберігати ці відомості в таємниці;

- 4) недоторканність відомостей забезпечується державним захистом і встановленою юридичною відповідальністю (передусім кримінально-правовою);

- 5) незаконне отримання і поширення цих відомостей може заподіяти шкоду передусім національним інтересам [12, с. 145].

Ще однією важливою ознакою державної таємниці І. І. Трембач вважає те, що посягання на неї може спричинити шкоду національним інтересам держави [4, с. 229].

На переконання інших авторів, ознаками державної таємниці є:

по-перше, те, що державна таємниця є видом таємної інформації, правове регулювання якої здійснюється відповідним законом;

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

по-друге, те, що розголошення державної таємниці може завдати шкоди національній безпеці України; по-третє, те, що на законодавчому рівні створено механізм віднесення інформації до державної таємниці та її засекречування; по-четверте, є те, що її охорона здійснюється державою [7, с. 17-19].

Аналіз законодавства зарубіжних країн свідчить про те, що здебільшого поняття державної таємниці, як і в Україні, закріплено в нормативно-правових актах. У цьому аспекті треба зауважити, що окремі держави поняття державної таємниці закріпили безпосередньо в кримінальних кодексах (зокрема Німеччина, Франція), інші – це поняття закріпили в законодавстві, переважно в законах про державну таємницю (Естонія, Білорусь, Казахстан, Латвія, Угорщина, Узбекистан).

Так, питання здійснення охорони державної таємниці в Естонії регулюється Законом «Про державну таємницю та секретну інформацію іноземних держав» (Classified informations and Classified Information of Foreign States Act). Відповідно до цього Закону державна таємниця – інформація, яка вимагає охорони від розкриття в інтересах національної безпеки або міжнародних відносин Естонії, за винятком секретної інформації іноземних держав. Залежно від ступеня секретна інформація поділяється на: інформацію з обмеженим доступом, конфіденційну інформацію, секретну інформацію, інформацію із грифом «Цілком таємно» [13].

В Узбекистані досліджуване нами питання врегульоване Законом «Про охорону державних таємниць». Відповідно до цього Закону державними секретами Узбекистану є особливої важливості, цілком таємні й секретні військові, політичні, економічні, науково-технічні й інші відомості, що охороняються державою та обмежуються спеціальними переліками [14]. Державні таємниці Узбекистану поділяються на державну, військову і службову. Державну таємницю становлять відомості, розголошення яких може негативно вплинути на якісний стан військово-економічного потенціалу Узбекистану або спричинити інші тяжкі наслідки для обороноздатності, державної безпеки, економічних і політичних інтересів Узбекистану.

Кримінальний кодекс Німеччини містить положення про те, що державною таємницею є факти, об'єкти й інформація, які доступні лише обмеженому колу осіб, повинні зберігатися в таємниці від іноземних держав з метою недопущення шкоди зовнішній безпеці [15].

У Законі Республіки Білорусь «Про державні секрети» зазначено, що державні секрети – це відомості, що захищаються державою з метою запобігання їх несанкціонованому поширенню і створення загрози національній безпеці Республіці Білорусь, а також конституційним правам і свободам громадян [16].

Державна таємниця Республіки Казахстан – це відомості військового, економічного, політичного та іншого характеру, розголошення або втрата яких завдає або може завдати шкоду національній безпеці Республіки Казахстан [17].

Під державною таємницею Латвійської Республіки розуміються такі відомості військового, політичного, економічного, наукового, технічного або іншого характеру, які включені до затвердженого Кабінетом міністрів переліку, і втрата або незаконне розголошення яких може завдати шкоди безпеці та економічним або політичним інтересам держави [18].

Як слушно зауважив А. Савченко: «Для кожної держави світу правова охорона державної таємниці є складовим елементом гарантування національної безпеки» [19, с. 54].

Загалом ми погоджуємось з думкою О. О. Шаблістої, що забезпечення конфіденційності державної таємниці потребує повнішого правового опрацювання з погляду як кримінального права, так і інших галузей права, забезпечення ефективнішої реалізації встановлених законодавством заходів, що забезпечують охорону цієї інформації [2, с. 220].

Висновки. Враховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що державна таємниця – це непросте і досить суперечливе соціально-правове явище. Під державною таємницею, на наш погляд, треба розуміти інформацію, яка в установленому порядку віднесена до державної таємниці та захищається державою відповідно до нормативно-правових актів. Державна таємниця є самостійним правовим інститутом суверенної демократичної держави, який визначає коло відомостей, поширення яких може заподіяти шкоду зовнішній безпеці України.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Інститут державної таємниці є основною складовою системи інформаційної безпеки, що є частиною системи національної безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Дурманов, Н. Д. Государственная и военная тайна / Н. Д. Дурманов ; Институт права Академии наук СССР. – Москва : Юридическое издательство, 1942. – 16 с.
2. Шаблиста, О. О. Витоки та сучасний стан охорони державної таємниці / О. О. Шаблиста // Право і суспільство. - 2012. - № 3. - С. 217-220.
3. Ахметшин, Х. М. Уголовная ответственность военнослужащих за разглашение государственной и военной тайны по советскому военно-уголовному праву: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 Уголовное право. Криминология. Уголовно-исполнительное право / Х. М. Ахметшин. - Москва : Б. и., 1952. - 20 с.
4. Трембач, І. І. Поняття державної таємниці як об'єкта кримінально-правової охорони / І. І. Трембач // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2017. – Спецвипуск. Частина 1. – С. 227-230.
5. Антонов, К. В. Проблеми правової охорони інституту державної таємниці у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] / К. В. Антонов // Юрид. наук. електрон. журн. – 2020. – № 2. – С. 355-358. – URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/94.pdf.
6. Ответственность за государственные преступления. Часть вторая: Иные государственные преступления / Д. И. Богатиков [и др.] ; общ. ред. В. И. Курляндского, М. П. Карлушина. – Москва : Юрид. лит., 1965. – 292 с.
7. Супруненко, А. М. Організація охорони державної таємниці в Україні : навч. посіб. / А. М. Супруненко, І. І. Башта, А. М. Лисеюк, К. С. Свіріна ; Ун-т ДФС. - Ірпінь : УДФСУ, 2020. - 370 с.
8. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. 1994. - № 16. - Ст. 93.
9. Шлапаченко, В. М. Шляхи удосконалення нормативно-правового визначення державної таємниці [Електронний ресурс] / В. М. Шлапаченко // Information Security of the Persons, Society and State. - 2013. - № 3. - С. 41-14.
10. Інформаційне законодавство України : науково-практичний коментар / за ред. Ю. Шемшученка, І. С. Чижка. - Київ: ТОВ Юридична думка, 2006. – 232 с.
11. Шамсутдінов, О. Відповідальність за розголошення державної таємниці за новим кримінальним законодавством України / Олександр Шамсутдінов // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні : науково-технічний збірник. – 2001. – Вип. 2. – С. 21-25.
12. Олійник, В. І. Визначення родової належності поняття «державна таємниця» / В. І. Олійник // Право і суспільство. - 2015. - № 5 (2). - С. 143-148.
13. Про державну таємницю та секретну інформацію іноземних держав : Закон Естонської Республіки (Classified informations and Classified Information of Foreign States Act). - URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/501042019009/consolide>.
14. О защите государственных секретов: Закон Республики Узбекистан // Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан. - 1993. - № 5. - Ст. 232. – URL : http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=98845.
15. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии: в редакции от 13 ноября 1998 г. - URL: <http://www.law.edu.ru/norm/ norm.asp?normID=1242733&subID=100102942,100102944,100103627>.
16. О государственных секретах : Закон Республики Беларусь от 29.11.1994 (в редакции Закона Республики Беларусь от 04.01.2003). - URL: <http://www.advertology.ru/index. php?name=Subjects&pageid=207>.
17. О государственных секретах : Закон Республики Казахстан от 15.03.1999 № 349-1. - URL: <http://www.medialawca.org/node/180>.
18. Артемов, В. Ю. О защите государственных секретов: Закон Латвийской Республики “Про державну таємницю” (неофіційний переклад): порівняння організаційно-правових норм захисту інформації з обмеженим доступом країн-членів НАТО : навч.-метод. посіб. / В. Ю. Артемов. - Київ : КНТ, 2007. - С. 62-76.
19. Савченко, А. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження / А. Савченко. - Київ, 2007. - 736 с.

Надійшла 27.11.2020

Бібліографічний опис для цитування :

Пузирний, В. Ф. Державна таємниця: поняття та сутність / В. Ф. Пузирний // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2020. – № 1 (6). – С. 37-41.